

Makale Geliş Tarihi

18.10.2024

Makale Yayın Tarihi

20.12.2024

**TÜRKÇE VE MACARCA DAKİ BENZER İKİ YAPIM EKİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI ¹**COMPARISON OF TWO SIMILAR AFFIXES IN TURKISH AND HUNGARIAN
LANGUAGES**Burçin ÇALIŞKAN**¹Doktora Öğrencisi/Üst Kurul Uzman Yardımcısı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Türk
Dili, [0000-0001-9144-1642](https://www.0000-0001-9144-1642)**Özet**

Türkçe ve Macarca arasındaki köken ilişkisi yüz yılı aşkın bir süredir tartışılmakta olan bir meseledir. Türkçeden Macarcaya geçmiş birçok kelimenin varlığı bilinmekle beraber bu iki dil arasındaki ilişkinin sadece kelime alışverişi düzeyinde mi olduğu, yoksa yapısal ortaklık ve etkileşimlerden mi kaynaklandığı meselesi henüz aydınlatılamamıştır. Tarihin farklı dönemlerinde Macarların çeşitli Türk topluluklarıyla -Hazarlar, Avrupa Hunları, Peçenekler, Bulgarlar ve Osmanlılar- çok sıkı ilişkileri olmuş ve bu ilişkiler tabii olarak dile de yansımıştır. Ural-Altay dil ailesi teorisi ortaya atıldığında her iki dilin bu dil ailesine mensubiyeti belirtilmişse de zamanla bu görüş bırakılarak Ural ve Altay'ın iki farklı dil ailesi olduğu görüşü kabul edilmiş, böylece Türkçe ve Macarca farklı dil aileleri içinde değerlendirilmiştir. Ancak akrabalık meselesi tartışılmaya devam etmektedir.

Türkçe ile Macarca arasındaki benzerlikler tarihsel yakınlıklardan dolayı meydana gelen bir ödünçleme mi yoksa bu iki dil, gerçekten aynı kökenden mi geliyor? Bu konuyla ilgili yapılacak her yorum, kanıt gerektirir. Bunun için de karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç vardır. Her iki dilin eklemeli bir yapıya sahip olması, öncelikle iki dil arasındaki ek karşılaştırmalarının ne kadar önemli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu amaçla, bu makalede Türkçedeki isimden isim türetme eklerinden +lXk ve +CXk/+CAk/+cXğAz/+cAğIz ile Macarcadaki +sÁg ve +kA /+(V)cskA ekleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar, tanıklar eşliğinde yapı ve işlev boyutuyla tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Macarca, yapım ekleri

¹ Bu çalışma 2019 yılında Tobb Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesinde yapılmış olan "Türkçe ve Macarcanın Yapım Eklerinin Karşılaştırılması" isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Abstract

Origin relationship between Turkish and Hungarian languages is a matter of debate for more than a century. Although there are many derived words from Turkish to Hungarian, the question of whether the relationship between these two languages only based on the word exchange is yet to be clarified.

In different periods of history and different Turkish communities such as Khazars, European Hun Empire, Pechenegs, Bulgarians and Ottomans, Turks and Hungarians have been close relationship and this has naturally reflected on the languages. When the issue of Ural-Altai language family theorised, although both languages were mentioned as members of this language family, this opinion was left behind and it was accepted that Ural and Altai were two different language families. In this regard, Turkish and Hungarian were considered in different language families. However, the issue of kinship continues to be discussed.

Do the similarities between Turkish and Hungarian borrowing caused by historical affinities or are these two languages truly come from the same origin? Every comment on this issue requires evidence. To this, comparative studies are needed. The fact that both languages have an additive structure reveals the fact that the additional comparisons between two languages are important.

For this purpose, in this article, the similarities and differences between +IXk and +CXk/+CAk/+cXğAz/+cAğIz derivational affixes in Turkish and +sÁg and +kA / + (V) cskA in Hungarian will be discussed with witnesses in terms of structure and function.

Keywords: Turkish, Hungarian, derivational affixes

1. GİRİŞ

Türkçeyle Macarca arasındaki benzerlik sürekli tartışılan bir meseledir. Fakat bu benzerlikler gerek Türk gerek Macar araştırmacılar tarafından yalnızca Türkçeden Macarcaya geçen ödünç kelimelere dayandırılır. İki dil arasındaki ilişkiler, leksikal düzeyden fonolojik ve morfolojik düzeye henüz çıkarılamamıştır. Hâlbuki Türkçeyle Macarca arasındaki ilişkiler çok eskiye V ve VI. yüzyıllara yani günümüzdeki Çuvaşçanın atası diyebileceğimiz İdil Bulgarcası dönemine kadar götürülebilmektedir (Yılmaz, 2015: 287). Macarcadaki Türkçe unsurların en eski katmanı olan ve Róna-Tas'ın Ogur olarak bahsettiği Eski Bulgar Türkçesi yani Çuvaşçadan Macarcaya Gombocz'un verilerine göre 222 kelime geçmiştir (Klára, 2013: 155-159). Sadece bununla kalmamış Ligeti'ye göre Macarlar Göç Çağında Ogurlar, Bulgar Türkleri, Sabirler, Onogurlar, Hazarlar, Kabarlar, Peçenekler ve Kumanlar gibi daha birçok Türk kavmi ile ilişki içerisinde olmuşlardır (Klára, 2013: 158). Birbiriyle ilişkisi bu kadar eskiye dayanan iki dil arasındaki ilişkilerin kelime alışverişinden daha da ileri gitmiş olması pek de şaşırtıcı

olmayacaktır. Ancak bunu söyleyebilmek için karşılaştırmalı morfolojik ve fonolojik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Her iki dil de sondan eklemelidir ve sondan eklemeli dillerde yapım ekleri çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada Macarcanın iki önemli isimden isim yapım eki +sÁg ve +kA/(V)cskA ekleri işlevsel yönden örnek cümlelerle desteklenerek Türkçe eklerle karşılaştırılmış, bu eklerin Türkçedeki eklerle benzer ve farklı yönleri tartışılmıştır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada Türkçe ve Macarcanın iki yapım eki karşılaştırılacaktır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Türkçe ve Macarcanın iki yapım ekinin karşılaştırılması için karşılaştırmalı dilbilim yöntemi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Macarca +sÁg; Türkçe +IXk Ekleri

3.1.1. İşlevleri

Bu eklerin en temel işlevi soyut isimler yapmaktır.

3.1.1.1. Soyut İsimler Yapmak

Bu işlev sıfatlardan soyut isim yapma, somut isimlere gelerek soyut isimler yapma ve kök anlamıyla ilişiksiz kelimeler türetme işlevleri bulunmaktadır.

3.1.1.1.1. Sıfatlardan Soyut İsimler Yapmak

a. Kelime Tabanlarında

Macarca: +sÁg eki, sıfatlara eklenerek onlardan soyut anlamda isimler türetir (József, 1985: 142).

jó: iyi jó+ság: iyilik, szép: güzel szép+ség: güzellik, hosszú: uzun hosszú+ság: uzunluk, széles: geniş széles+ség: genişlik, beteg: hasta beteg+ség: hastalık, lusta: tembel lusta+ság: tembellik gibi. (Kiss vd. 2003).

Örnekler:

(1) *A lány szépségével bűvöli mindenkit* (Güngörmüş, 1999: 30).

“Kız, güzelliği ile herkesi büyülüyor.” (Güngörmüş, 1999: 30).

Yukarıdaki örnekte güzel anlamına gelen “szép” nitelik ismi +sÁg ekini alarak “szépség” biçimini almış ve böylelikle “güzellik” anlamını taşıyarak soyut bir isme dönüşmüştür.

(1) *A betegség miatt elmarad a mai előadás* (Güngörmüş, 1999: 59).

“Bugünkü ders hastalık nedeniyle yapılmayacak.” (Güngörmüş, 1999: 60).

Örneğe bakıldığında “hasta” anlamında bir sıfat olan “beteg” kelimesi +sÁg ekini almış ve “hastalık” manasında “betegség” kelimesini türeterek nitelik isminden soyut anlamlı bir isim ortaya çıkarmıştır.

(3) *Feláldozza értük a szabadságát* (Güngörmüş, 1999: 72).

“Özgürlüğünü onların uğruna harcıyor.” (Güngörmüş, 1999: 72).

Örnekte de görüldüğü üzere “szabad” kelimesi “özgür” anlamına gelen bir sıfattır ve +sÁg ekini alarak ortaya çıkan “szabadság” kelimesi tıpkı +lXk eki gibi sıfattan soyut isim yaparak “özgürlük” anlamına gelmiştir.

(4) *A durvaságra udvariassággal felelt* (Güngörmüş, 1999: 74).

“Kabalığa kibarlıkla karşılık verdi.” (Güngörmüş, 1999: 74).

“kaba” anlamına gelen “durva” +sÁg ekini alarak Türkçe +lXk eki gibi sıfatı soyut bir isim yapmış ve bu ek “kabalık” anlamı kazandırmıştır.

(5) *Géza családjával együtt felvette a kereszténységet* (Güngörmüş, 1999: 83).

“Géza ailesi ile birlikte Hristiyanlığı kabul etti.” (Güngörmüş, 1999: 83).

“Hristiyan” anlamına gelen “keresztény” köküne önce +sÁg eki getirilmiş ve “Hristiyanlık” anlamında “kereszténység” kelimesi türetilmiştir. Böylelikle yine yukarıda bahsedildiği gibi sığata eklenerek soyut isim türetme işlevinde kullanılmıştır.

(6) *Siratja az ifjúságát* (Güngörmüş, 1999: 232).

“Gençliğine ağlıyor.” (Güngörmüş, 1999: 232).

Yukarıdaki örnek de gösteriyor ki, “genç” anlamında bir sıfat olan “ifjú” kelimesi +sÁg ekini aldıktan sonra “ifjúság” şeklinde “gençlik” anlamında soyut bir isim hâlini almıştır.

Türkçe:

+lXk Eki de Macarca +sÁg eki gibi sıfatlardan soyut isimler türetir: gençlik, haksızlık, yoğunluk, sıcaklık, sersemlik, büyüklük gibi.

Yukarıda verilen örnekler ve çevirileri de Macarcadaki +sÁg ekinin Türkçedeki +lXk ekiyle tam da bu işlevde birbirlerine karşılık geldiklerini göstermektedir.

b. Başka bir yapım ekinden sonra

Macarca:

+sÁg eki, Macarcada +(V)s eki almış nitelik isimlerine de eklenir ve yine soyut isim meydana getirir. +(V)s eki, hemen hemen Türkçe +cXk ve +lX eklerine benzer. Örneğin; *akaratos*: *inatçı akaratos*+ság: *inatçılık* gibi (Kiss vd. 2003). Soyut bir kelime olan *irade* anlamında *akarat* isminden +(V)s ekiyle soyut anlamda bir isim türetilmiş ve bu isme +sÁg eki getirilmiş ondan soyut anlamda yeni bir isim daha meydana getirmiştir.

Örnekler:

(1) *Elhibázta a házasságát* (Güngörmüş, 1999: 55).

“Yanlış evlilik yaptı- Evliliğinde hata yaptı.” (Güngörmüş, 1999: 55).

Örneğe bakıldığında +(V)s eki alan “*házas*” kelimesine +sÁg eki getirilmiş ve “*házasság*” kelimesi türetilmiştir. Bu kelimenin anlamı “evlilik”tir.

(2) *Alig szürödik oda világosság* (Güngörmüş, 1999: 246).

“Aydınlık oraya zar zor süzülüyor.” (Güngörmüş, 1999: 246).

Örnekte “aydın” anlamına gelen ve +(V)s ekini almış olan “*világos*” kelimesine +sÁg eki getirilmiş ve “aydınlık” kelimesi meydana gelmiştir.

Türkçe:

Macarcada olduğu gibi Türkçede de +lXk eki, +lX ve +cX ekleri almış kelimelerden sonra da gelebilir. Örnek: *aşçılık* (meslek isimleri), *akılcılık*, *Atatürkçülük*, *Türkçülük* (siyasi, felsefi, dini düşünce veya inanış ya da o inanış veya düşünceye bağlılık bildiren kelimeler) (Korkmaz, 2014: 135).

+lXk eki, ayrıca +lX ya da +sXz ekli nitelik isimlerine de eklenir. Örnek: *ahlaklılık/ ahlaksızlık* (Korkmaz, 2014: 137).

3.1.1.1.2. Somut İsimlere Gelerek Soyut İsimler Yapma

Macarca:

+sÁg ekinin bir diğer işlevi de somut isimlerden soyut anlamlı kelimeler türetmektir. Genelde meslek isimlerine eklenir ve o mesleğin kavramsallaştırır. Örnek: *az asztales: marangoz asztales+sÁg: marangozluk, szabó: terzi szabó+sÁg: terzilik* gibi (Kiss vd. 2003).

Örnekler:

(1) *Vége volna mindennek: a grundnak, a föhadnagysÁgnak* (Ferenc, 1907: 20).

Son muhtemel her şeye: arsanın, üsteğmenliğin

“Arsanın da, üsteğmenliğin de sonu geldi demektir.” (Ferenc çev. Selimoğlu, 2000: 23).

Örneğe bakıldığında “üsteğmen” anlamına gelen ve bir meslek ismi olan “föhadnagy” kelimesine +sÁg eki getirilerek “üsteğmenlik” manasında “föhadnagysÁg” kelimesi türetilmiş ve meslek ismi kavramsallaştırılmıştır.

(2) *Tovább viszi az apja mesterségét* (Güngörmüş, 1999: 271).

“Babasının zanaatini daha da ileri götürüyor- Babasının işini sürdürüyor.” (Güngörmüş, 1999: 271).

“ehil” anlamındaki “mester” kelimesine +sÁg ekinin getirilerek “zanaat, hüner” manasına gelen “mesterség” kelimesi oluşturulmuş ve Türkçedeki +IXk ekinde olduğu gibi meslek ismini kavramsallaştırmıştır.

(3) *Ez az önbüntetés oly gyönyörű példája volt a férfiasÁgnak, aminőt még a latinórán se lehetett hallani, pedig a latinóra tele volt római jellemekekkel* (Ferenc, 1907: 14).

Bu kendini cezalandırma olan harika örneği oldu erkekliğe daha Latin saatinde hiçbiri olabilir duymak ve Latin saatine tam dolu oldu Romalı karakterleriyle.

“Latince dersinde bile rastlanmazdı böylesine, hani mertliklerinden sık sık söz edilen Romalıların geçtiği Latince dersinde.” (Ferenc çev. Selimoğlu, 2000: 17).

Yukarıdaki örnekte “erkek” anlamındaki “férfi” kelimesi_+ sÁg ekini alarak yukarıda “mertlik” olarak çevrilen “erkeklik” anlamına gelerek +IXk ekinin yaptığı gibi somut bir ismi soyutlaştırmıştır.

(4) *Emelem poharam a barátsÁgra* (Güngörmüş, 1999: 64).

“Kadehimi dostluğa kaldırıyorum.” (Güngörmüş, 1999: 64).

“Arkadaş” manasına gelen “*barát*” kelimesinden +*sÁg* ekiyle türetilen “arkadaşlık, dostluk” manasındaki “*barátság*” kelimesi de meslek ismi olmayan somut bir ismi kavramsallaştırmak ve genelleştirmek için kullanılmıştır ve aynı işlev +*lXk* ekinde de bulunmaktadır.

Türkçe:

+*lXk* eki de isim ve sıfatlardan yaygınlaştırma, genelleştirme anlamında isimler: *analık*, renk adlarına eklendiği zaman onlardan o rengin hâkim olduğu anlamında soyut isimler: *beyazlık*, -Ar ve -*mAz* ekli sıfat-fiillere eklendiğinde de onlardan meydana gelen soyut isim: *anlaşırılık*, bu eki almış olan eş ya da zıt anlamlı kelimelerden soyut anlamda ikileme sıfatları: *azlık çokluk* gibi isimlerden soyut anlamda yeni isimler türetir (Korkmaz, 2014: 136).

3.1.1.1.3. Kök Anlamıyla İlişiksiz Kelimeler Türetme

Macarca:

Bu ek bazen kökle anlam bağlantısını kaybedip bambaşka bir hâle gelebiliyor. Örneğin “*új*” kelimesi “yeni” anlamına gelmektedir. Bundan türetilen “*újság*” kelimesi *yenilik*” anlamına ek olarak “gazete” ya da “haber” anlamına da gelmiş ve ayrı bir sözlük birimi hâlini almıştır. Örneğin aşağıdaki örnekte “*újság*” kelimesi “gazete” manasındadır.

Örnekler:

(1) *Ezek a hirek után betiltották az újságot* (Güngörmüş, 1999: 22).

“Bu haberlerden sonra gazeteyi yasakladılar- Bu haberlerin ardından gazete yasaklandı.” (Güngörmüş, 1999: 22).

Aşağıdaki örnekte de “yaşlı” manasına gelen “*örek*” kelimesinden “miras” anlamında “*öregség*” kelimesi türetilmiştir.

(2) *Kizártak az öregségből* (Güngörmüş, 1999: 164).

“Mirastan menedildi- Miras dışı bıraktılar.” (Güngörmüş, 1999: 164).

(3) *Szembeszált az ellenséggel* (Güngörmüş, 1999: 240).

“Düşmana karşı koydu- Düşmanın karşısına çıktı.” (Güngörmüş, 1999: 240).

“*ellen*” kelimesi “karşı” anlamındadır ve +*sÁg* eki aldığı anda ortaya çıkan “*ellenség*” kelimesi “düşman” manasına gelmektedir.

+lXk Ekinin +sÁg Ekinden Kullanım Farklılıkları

+*lXk* eki çok işlek ve kapsamı geniş bir ektir. Bu ek isim ve sıfatlardan “tahsis ya da bir şey için” anlamlarında ve çok değişik işlevlerde yeni isimler türetir: *başlık*, *bayramlık* gibi. Bunun yanında “tahsis” anlamında sıfatlar: *bayramlık elbise*, yer isimleri: *odunluk*, doğada bol bulunan nesnenin bulunduğu yeri bildiren isimler: *ağaçlık* (Korkmaz, 2014: 135), rütbe, makam isimleri: *müşteşarlık*, sayı isimlerine eklendiğinde onlardan “bir arada bulunma, grupta” anlamında isimler: *birlik*, *beş yüzlük*, ölçü isimlerine eklendiğinde o ölçüyü bildiren isimler: *500 adımlık*, zaman bildiren isimlere geldiğinde ise o zamanın içinde bulunma anlamı taşıyan isim ve sıfatlar: *asırlık (çınar)*, *günlük (gazete)* gibi türetme özelliklerinin yanı sıra hâkimiyet, insaniyet, milliyet gibi Arapça iyyaat>iyet birleşik ekiyle meydana getirilmiş olan ya da dünyevî, rubaî gibi î nisbet eki almış biçimiyle dilimize girmiş olan kelimelerin millileştirilmesinde de bu ek kullanılmaktadır: *ekalliyet* yerine *azınlık*, *İslamiyet* yerine *Müslümanlık* gibi (Korkmaz, 2014: 136). Ayrıca +*lXk* eki üveylik bildiren sözcükler de türetir: *analık*, *babalık* gibi. Yine bu ekle “keyfiyet” bildiren kelimeler: *babalık (baba olma keyfiyeti)* (Bilgegil, 1984: 175), alet isimleri: *gözlük* (Dizdaroğlu, 1962: 11), millet isimlerine eklediğinde o millete aidiyeti, ulusal benliği bildirme: *Türklük*, *Araplık* (Gencan, 2001: 222) gibi birçok farklı işlevde kullanılmaktadır.

3.1.2. Kullanım Özellikleri

a. Leksikal Özellikler

Macarca:

+*sÁg* ekinin kullanımında bazı sınırlamalar vardır. Kelimeye bu ek getirildikten sonra ortaya çıkan yeni kelimeyle aynı anlamda ve işlevde zaten başka bir kelime varsa morfolojik olarak bir engel olmasa bile türetilen yeni kelime kullanım alanı bulamaz. Mesela; “çalışkanlık” anlamına gelen kelime *szorgalmas* “çalışkan” sözcüğüne +*sÁg* eki getirilerek *szorgalmasság* şeklinde yapılamaz çünkü “çalışkanlık” anlamında zaten *szorgalom* kelimesi bulunmaktadır. Bu nedenle böyle bir kullanım morfolojik olarak hatasız olsa da kullanım alanı yoktur (Kiss vd. 2003).

b. +*nyi* Ekiyle Kullanılmaması

Macarca:

+*sÁg* eki asla +*nyi* ekinden sonra gelmez. *liternyi*: *litre liternyi*+*ség*: *litrelilik* gibi bir kullanım ve türetme mevcut değildir.

Sıfatlardan soyut isim türeten +*sÁg* ekinin kuralları:

- a. +(V)s eki eklenmiş sıfatlarda kelimenin kökü soyut olmalıdır.
- b. Sıfata +nyi eki getirilmez (Kiss vd. 2003).

3.1.3. Yapısal Özellikleri

Bu iki ek arasında yapılan fonolojik incelemeler ve araştırılan ses denklikleri üzerinden bakıldığında bir ortaklık yoktur. Bu nedenle Macarca +sÁg eki ve Türkçe +lXk eki yalnızca işlevsel bakımdan birbirini karşılamaktadır. Mevcut araştırmalarla yapısal yönden bir ortaklıkları olduğunu söylenemez.

3.2. Macarca +kA ve +(V)cskA; Türkçe +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz Ekleri

3.2.1. İşlevleri

3.2.1.1. Küçültme

Macarca:

Macarcada küçültme bildirmek için genellikle bu ekler kullanılırlar. *Apró: küçük, minik apró+cska: minicik, küçücük* (Kiss vd. 2003). *madár-ka: kuş+cuk, angyal-ka: melek+çik, egér-ke: fare+cik* gibi. Örneklerde görüleceği üzere sadece isimlere değil sıfatlara da eklenerek küçültme anlamı verir: *vidám-ka: neşeli, szegény-ke: zavallı, adamcağız* (József, 1985: 141).

Türkçe:

Türkçedeki küçültme ekleri +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz ekleri ile Macarcadaki bu ekler birbirlerine karşılık gelmektedir: *yumurcak* (Korkmaz, 2014: 124), *Ayşecik* gibi (Korkmaz, 2014: 126).

Örnek:

(1) *Korim, ijedtében úgy csinált, mintha semmi se, mintha csak valami aprócska, nevetséges és szóra sem érdemes baleset történt volna, s maga sem tulajdonítva jelentőséget neki, a vétlen kezével ösztönösen átfogta a sebesült csuklót...* (Krasznahorkai, 1999).

Korim korkuda şöyle yaptı, sanki hiçbir şey asla, sanki sadece bir şey ufacık, gülünç ve kelimeye ne uygun aksilik devam etti muhtemel ve kendisi ne de atfedilen önem o, suçsuz eliyle içgüdüsel kucakladı yaralı bileğini...

“...bu arada Korin -tabii korkusundan- ufacık, gülünç, lafını etmeye bile değmez bir kaza olmuş gibi davranmış ve önemsemez görünerek kabahatsiz eliyle içgüdüsel olarak yaralı bileğini tutmuş...” (Krasznahorkai çev. Benderli, 2014: 17).

Örnekte “ufak” manasına gelen “*apró*” kelimesi +(V)cskA ekini almış ve tıpkı Türkçedeki +CXk ekinin gibi küçültme anlamı vermiş, böylece “ufacık” anlamında “*aprócska*” kelimesi ortaya çıkmıştır.

3.2.2. Acıma

Macarca:

Bazen bu ekler acıma anlamına da gelebilirler. *szegény+ke: zavallicık* gibi (Kiss vd. 2003).

Türkçe:

Bu işlevleriyle Macarcadaki bu ekler yine Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine denk gelmektedir. Çünkü bu eklerin de Türkçede acıma işlevi bulunmaktadır: *yavrucak*, (Korkmaz, 2014: 124), *hanımcıgazım*, *beyciğezim* (Ergin, 2003: 166), *adamcağız*, *cancağız* (Korkmaz, 2014: 124).

Örnek:

(1) *Gyertek be, fúcskák - monda az asszony -, talán föleszmél szegényke, ha benneteket meglát* (Ferenc, 1907: 144).

İçeri girin, oğlanlar- dedi kadın- belki kalkar yavrucuk, eğer sizde görüştü.

205

“-İçeri girin çocuklar, dedi. Sizi görünce belki kendine gelir yavrucuğum.” (Ferenc çev. Selimoğlu, 2000: 139).

Örneğe bakıldığında “fakir, zavalı” gibi anlamlara gelen “*szegény*” kelimesi kendisine eklenen +kA ekiyle tıpkı Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz ekleri gibi acıma anlamını vermektedir. “zavallicık” gibi anlamlara da gelen kelime örnekte “yavrucuk” olarak çevrilmiştir.

3.2.3. Kullanım Özellikleri

Macarca:

+kA ekine göre +(V)cskA eki daha işlektir. Çünkü +kA eki bazı fonetik durumlarda kullanılamayabilir. Mesela +kA eki sonu a ile biten kelimelere getirilemez. Ünsüzle biten ve tek heceli olmayan bütün kelimeler her iki eki de alabilir. *gödör+ke – gödr+öcske: çukurcuk*, *bárány+ka – bárány+ocska: kuzucuk* gibi. İki kullanım arasındaki ayrım sözcüksel ayrıma ve her iki ekin işleklilik durumu ile ilgilidir. Ünlü harflerle biten kelimelere genellikle +cskA eki getirilir. *foljó+cska: ırmacık*, *autó+cska: arabacık*, *macská+cska: kedicik*, *néni+ke: teyzecik*

gibi. Ünlüyle biten kelimelerde ise –i ile biten kelimeler istisnadır. Çünkü bu kelimelere de +kA getirilir. *kocsi+ka: faytoncuk* gibi (Kiss vd. 2003).

Türkçe:

Türkçedeki diğer c’li ekler gibi +cAğIz eki de ünsüz uyumunun dışına çıkararak yalnızca c ile kullanılmaya yatkındır. Ayrıca kalın ünlülü alamorfunun kullanım sıklığı ince ünlülü alamorfu olmasına rağmen daha fazladır (Ergin, 2003: 166).

Bazen pekiştirme amacıyla +CXk eki iki kez üst üste getirilebilir ve oluşan kakafoniden dolayı birinci ekin sonundaki –k sesi düşer: *ufacıcık* gibi (Hatiboğlu, 1974: 38).

+CA ekinin arkasından gelebilir: *usulcacık, yavaşçacık* (Ergin, 2003: 164).

Kuznetsov’a göre bu ekin kökenini çık- fiiline dayanmaktadır ve daha çok aşağılama anlamıyla kullanılıp zamanla ekleşmiştir. Ekin sevgi anlamı ise sonradan oluşmuştur. (Kuznetsov, 1997: 241). Banguoğlu +CXk ekinin aslında bir çekim eki olduğunu zamanla yapım ekine dönüştüğünü ileri sürer (Banguoğlu, 2011: 164).

3.2.4. Yapısal Özellikleri

+(V)cskA eki yukarıda işlevsel bakımdan karşılaştırılan ve Türkçede de aynı anlam ve görevde kullanılan +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine fonetik olarak da benzemektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tarihin pek çok döneminde Macarlar ve Türkler arasında yakın ilişkiler olmuş hatta bu durum Macarlarla Türkler akraba mıdır sorusunu gündeme getirmiştir. Türkçe ile Macarcanın birbirlerine olan benzerliği sık sık dile getirilse de bu benzerlikler Macarcadaki Türkçe kökenli ödünç kelimelerin listelenerek verilmesinden öteye gitmemektedir. İki dil arasındaki benzerliklerin sadece kelime düzeyinde mi kaldığı yoksa ek kopyalamalarının da mevcut olup olmadığı konusunda yok denecek kadar az çalışma yapılmıştır. Bunun için öncelikle eklerin işlevsel bakımdan karşılaştırılması gerekir. Bu karşılaştırma yapılırken de bulunan ortak özelliklerden ve ses benzerliklerinden yola çıkılarak ödünçleme eklerin olup olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Bu çalışmada Macarca +sÁg eki ile Türkçe +IXk eki işlevsel yönden birbirleriyle karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuş ancak yapılan araştırmalar sonucu fonetik bir ortaklığa ulaşılamamıştır. Her iki ek de sıfatlara eklenerek onlardan soyut isim türetir. Meslek isimlerine eklenerek onları kavramsallaştırır. Ancak bu işlevde bazen kök

kelime meslek ismi değil başka bir isim olabilir ve böyle olduğunda +sÁg eki, o ismi anlam bakımından genelleştirir.

Türkçedeki +lXk eki çok farklı işlevlerde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Ancak nitelik isimlerine eklenerek onlardan soyut isimler türetme işlevi en baskın olan işlevidir ve Macarcadaki +sÁg ekinin sağladığı anlamı birebir verebilmekte ve aynı işlevde kullanılmaktadır. Yani bu iki ek, nitelik isimlerinden soyut isim türetme bakımından karşılaştırıldıklarında hem kullanılış şekli hem verdikleri anlam itibarıyla benzer eklerdir. Ancak +lXk ekinin tek işlevi bu olmadığı için +sÁg ekinden ayrılan birçok yönü bulunmaktadır.

Diğer yandan Macarca +kA/(V)cskA ekleri Türkçedeki küçültme ekleri +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz ekleriyle işlevsel bakımından karşılaştırıldığında birebir aynı oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca ekler arasındaki fonetik benzerlik de göze çarpmaktadır.

Burada yapılan çalışmayla Türkçe ve Macarca arasındaki benzerliklerin sadece kelime düzeyinde değil yapısal bakımdan da incelenebileceği gösterilmiştir. Çünkü diller arasındaki ilişkilerin ilk evresi kelime alışverişidir. Yapısal alışverişler çok daha zordur ve çok uzun süreli ilişkiler sonucu meydana gelebilecek bir olaydır. Bu çalışmayla Türkçeyle Macarca arasındaki ilişkinin ek düzeyine erişip erişmediğini anlayabilmek için Macarcadaki iki önemli isimden isim türetme eki Türkçedeki eklerle karşılaştırılmıştır. Ancak bunlar iki dil arasındaki akrabalığı açıklayabilecek düzeyde değildir ama bu eklerin doğrudan birbirinin karşılığı olması, ek sistemi ve yukarıda açıklanan bazı fonetik benzerlikler Macarca öğrenen Türkler ya da Türkçe öğrenen Macarların yapım eklerini öğrenmesini kolaylaştırmada etkili olabilecek düzeydedir.

5. KAYNAKLAR

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1962). *Türkçede Sözcük Yapma Yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

É. Kiss K. Siptár, P. Kiefer, F. (2003). *Új magyar nyelvtan Digitális Tanykönyvtár*, https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_uj_magyar_nyelvtan/ch02s03.html (27.09.2024).

Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.

Ferenc, M. (1907). *A Pál utcai fiúk*, <https://mek.oszk.hu/00900/00960/00960.htm> (27.09.2024)

- Ferenc, M. (2000). *Pal Sokağı Çocukları*, çev. Zeyyat Selimoğlu, http://www.kkoworld.com/kitablar/ferens_molnar_pal_kuchesinin_oghlanlari-tr.pdf (27.09.2024)
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Güngörmüş, N. (1999). *Örneklerle Macarca-Türkçe Füller ve Bağlamları*. Ankara: Prospero Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1974). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- József, B. vd. (1985). *A Mai Magyar Nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Klára, A. vd. (2013). *Nyelvelmélet És Kontaktológia*. Pliscsaba: PPKE BTK.
- Krasznahorkai, L. (1999). *Háború és háború, Digitális Irodalmi Akadémia* (Dijital Edebiyat Akademisi), http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KRASZNAHORKAI/krasznahorkai00001_kv.html (27.09.2024)
- Krasznahorkai, L. (2014). *Savaş ve Savaş*. çev. Gün Benderli, İstanbul: Can Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kuznetsov, P. İ. (1997). "Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair". *TDAY Belleten* 1995: 193-267.
- Yılmaz, E. (2015). "Altayistik Bağlamında Macarca-Türkçe Dil İlişkileri". *Bilig*, 74: 287-308.